

PREVENTING RISKS IN THE ANTI-CORRUPTION SYSTEM

Mukhammadkulov Bekzod Lutfullo ugli

Tashkent State University of Law

"Combating Corruption" and compliance control"

master's student

e-mail: bmuhammadqulov52@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15576895>

ARTICLE INFO

Received: 24th May 2025

Accepted: 30th May 2025

Online: 31st May 2025

KEYWORDS

Management, state,
functions of public
administration,
corruption, risks, fighting,
relations, regulation, law,
rights.

ABSTRACT

This article analyzes issues related to the prevention of risks in the anti-corruption system. In addition, it is emphasized in this article that it is important to study the forms, types, causes and circumstances of corruption in the emergence of corruption risks.

ПРЕДОТВРАЩЕНИЕ РИСКОВ В СИСТЕМЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ

Мухаммадқулова Бекзода Лутфулло угли

Ташкентский государственный юридический университет

"Противодействие коррупции" и комплаенс-контроль" Магистрант

e-mail: bmuhammadqulov52@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15576895>

ARTICLE INFO

Received: 24th May 2025

Accepted: 30th May 2025

Online: 31st May 2025

KEYWORDS

Управление,
государство, функции
государственного
управления, коррупция,
риски, борьба,
отношения,
регулирование, право,
закон.

ABSTRACT

В данной статье анализируются вопросы, связанные с профилактикой рисков в системе противодействия коррупции. Кроме того, в данной статье подчеркивается, что важно изучать формы, виды, причины и обстоятельства коррупции при возникновении коррупционных рисков.

КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ ТИЗИМИДАГИ ХАВФ- ХАТАРЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ

Муҳаммадқулов Бекзод Лутфулло ўғли

Тошкент давлат юридик унверситети "Коррупцияга қарши курашиш
ва комплаенс назорати" йўналиши магистранти

e-mail: bmuhammadqulov52@gmail.com

ARTICLE INFO

Received: 24th May 2025

Accepted: 30th May 2025

Online: 31st May 2025

KEYWORDS

Бошқарув, давлат,
давлат бошқаруви
функциялари,
коррупция, хавф-
хатарлар, қарши
курашиш,
муносабатлар,
тартибга солиш, қонун,
ҳуқуқ.

ABSTRACT

Мазкур мақолада коррупцияга қарши курашиш тизимидаги хавф-хатарларнинг олдини олишга доир масалалар таҳлил этилган. Бундан ташқари, мазкур мақолада коррупциявий хавф-хатарларни юзага келишда коррупциянинг кўринишлари, турлари, содир бўлиш сабаблари ва ҳолатларини урганиш муҳим аҳамиятга эга эканлиги ҳам таъкидлаб ўтилган.

Коррупцияга қарши курашиш курашиш тизимида хавф-хатарлар ҳақида умумий тушунча ҳосил қилиш, шунингдек давлат бошқарув органларидаги коррупциявий хавф-хатарлар ҳақида билимларга эга бўлиш учун, аввало қўйидаги тушунчалар ҳақидаги назарий билимларга тўхталишимиз мақсадга мувофиқ бўлади.

Айни вақтда бошқарув тушунчаси кенг маъно акс эттириб, бошқарув – бу бошқарув субъектининг бошқарув объектига нисбатан мақсадга мувофиқ ва доимий таъсир этиш жараёни ҳисобланади¹.

Шунингдек, ҳуқуқшунос олим Г.В.Атаманчукнинг фикрича, бошқарув – бу мақсадга мувофиқ, яъни инсонлар томонидан ўзларининг ижтимоий ҳаёт фаолиятларига онгли равишда, олдиндан белгиланган тартибда ташкил этиш ва тартибга солиш таъсири бўлиб, бевосита (ўзини ўзи бошқариш шаклида) ёки махсус тузилган органлар ва тузилмалар (давлат органлари, жамоат бирлашмалари) орқали амалга оширилиши мумкин².

Юқоридаги фикрга асосан, давлат бошқаруви ҳам бошқарув кўринишининг бир тури ҳисобланиб, давлатнинг фаолият мақсадини амалга ошириш учун зарур восита ҳисобланади.

Давлат бошқаруви тўғрисида ҳозирга қадар бир қанча олимлар томонидан турли фикрлар илгари сурилган.

Хусусан, юрдик фанлар номзоди, профессор Э.Хожиёвнинг фикрига кўра, кўпгина ҳолларда, давлат бошқаруви қонун чиқариш ва одил судлов фаолияти доирасидан ташқарида бўлган давлат ва давлат-ҳокимият субъектларининг фаолияти сифатида намоён бўлади³.

Бундан ташқари, Ю.Н.Стариловнинг фикрича, давлат бошқаруви ижро ҳокимиятини амалга ошириш мақсадида ташкил этилади. Ташкилий нуқтаи назардан,

¹ Вахра D.N., Россинский B.V., Старилов YU.N. Administrativnoye pravo: Uchebnik dlya vuzov. – M.: Norma, 2004. 19-b.

² Atamanchuk G.V. Teoriya gosudarstvennogo upravleniya: Kurs leksiy. M., 1997. 29-30-b.lar

³ Hojiyev E.T., Ma'muriy huquq: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – T.: Adolat nashriyoti, 2006. 7-b.

давлат бошқаруви – бошқарув субъекти (давлат, давлат органлари ёки мансабдор шахслар)нинг бошқарув объекти (жамият, фуқаролар)га нисбатан ҳокимият таъсири ҳисобланади. Янада аниқлаштирадиган бўлсак, давлат бошқаруви – бу қонун асосида ва уни амалга ошириш мақсадида турли соҳаларда (ижтимоий-маданий, хўжалик ва маъмурий-сиёсий қурилиш) давлат бошқаруви функцияларини амалга оширувчи ижро ҳокимияти органларининг мақсадга мувофиқ ташкил этилган, қонуности, ижрочилик-фармойиш бериш ва тартибга солишга қаратилган фаолиятидир⁴.

Давлат бошқарувидан кўзланган асосий мақсад давлатнинг тўлақонли фаолиятини ташкил этиш, ижро ҳокимиятини амалга ошириш, жамиятдаги ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи қонунлар ижросини таъминлашдир. Яъни қонунларда белгиланган қоидалар, ҳуқуқ ёки мажбуриятлар, тақиқ ва чекловлар, имтиёзлар ва бошқаларни жамиятда қўллаш фаолияти десак муболаға бўлмайди.

Мазкур муносабатларни тартибга солиш, ҳар бир соҳада давлат бошқарувини таъминлаш зарурати давлат бошқарув органлари вужудга келишига сабаб бўлган.

Ҳар бир давлатда, унинг вазибалари ва функцияларини амалга оширилишини ташкил этилишига қараб, вазирликлар ва бошқа бошқарув органлари тузилади.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Республика давлат бошқаруви органлари тизимини такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ-3358 – сонли Фармони асосида республикамиздаги давлат бошқарув органлари тизимлаштирилди.

Унга кўра, вазирликлар, давлат қўмиталари, қўмиталар, агентликлар, шунингдек улар ҳузурида ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида ташкил этиладиган давлат бошқаруви тузилмалари республика давлат бошқаруви органлари жумласига киритилди.

Айни вақтда, республикамизда вазирликлар, давлат қўмиталари, агентликлар, қўмиталар, марказлар ҳамда инспекциялар давлат бошқаруви органлари ҳисобланади.

Шу билан бирга, давлат бошқарув органларининг асосий вазифа ва функциялари этиб қуйидагилар:

Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари ҳамда бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар амалда рўёбга чиқарилишини, уларнинг ижроси устидан таъсирчан назорат амалга оширилишини таъминлаш;

ташқи ва ички сиёсатни амалга ошириш, давлатнинг ташқи ва ички хавфсизлигини таъминлаш;

мамлакатни стратегик ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилаш, давлатнинг мақсадли дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда уларни амалга оширишни ташкил қилиш, иқтисодий ислохотларни рўёбга чиқариш борасидаги чора-тадбирларни амалга ошириш;

инсоннинг конституциявий ҳуқуқлари ва эркинликларини, аҳолининг таълим, тиббий хизмат, ижтимоий таъминотга бўлган ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш, меҳнат бозорини тартибга солиш, ижтимоий соҳада умумдавлат бошқарув тизими фаолиятини бошқариш ва мувофиқлаштириш;

⁴ Вахра D.N., Россинский B.V., Стариков YU.N. *Административное право: Учебник для вузов.* – М.: Норма, 2004. 30-31б.

тегишли ҳуқуқий муҳитни яратиш, лицензиялаш, сертификатлаштириш ва стандартлаштириш орқали хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш;

солиқлар, божхона тўловларини йиғиш, давлат даромадларини тақсимлаш йўли билан хазинага оид вазифаларни амалга ошириш белгиланди.

Давлат бошқарув органларига вазифа ва функцияларнинг юклатилиши билан мазкур органлар ҳамда жимоний ва юридик шахслар ўртасида турли хил масалаларда ижтимоий, сиёсий, иқтиодий ва бошқа муносабатлар юзага келади. Табиийки ушбу жараёнда давлат хизматчиси ёки мансабдор шахс унга юклатилган вазифа ва функцияларни бажариши учун ваколатларидан фойдаланади. Ушбу ваколатлардан фойдаланиш жараёнида мансабдор шахсда ўз манфаатини ёки учунчу шахс кўзлаб ҳаракат қилиш имконият бўлади. Айнан мана шундай ҳолатлар коррупциявий хавф-хатарларни келиб чиқишига сабаб бўлиши мумкин.

Юқоридаги каби ҳолатларни доимий ўрганиб бориш, мониторинг қилиш, коррупция ҳолатларини имкон даражасида минималлаштириш мақсадида, Ўзбекистон Республика Президентининг 2019 йил 27 майдаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сонли фармони қабул қилинди. Мазкур фармонда илк бора давлат органлари зиммасига вазифа ва функцияларини амалга оширишда юзага келадиган коррупциявий хавф-хатарларни баҳолаш мажбурияти юклатилди.

Шу тариқа давлат бошқарув органларида коррупциявий хавф-хатар, уни баҳолаш каби тушунчаларни қонунчилигимизга киритиш зарурати юзага келди.

Коррупция ҳақида умумий тушунчаларга эга бўлмасдан туриб, коррупциявий хавф-хатарлар ҳақида фикр юритиш мантиқан нотўғри бўлади. Чунки, коррупциянинг кўринишлари, турлари, содир бўлиш сабаблари ва ҳолатлари ҳақида билим ва кўникмаларга эга бўлинганидан сўнг коррупциявий хавф-хатарлар ҳақида тасаввур пайдо бўлади.

Коррупция ҳолатлари ва тарқалиши билан боғлиқ маълумотларни мунтазам равишда йиғиш ва таҳлил қилиш натижалари шуни кўрсатадики, коррупция дунёнинг ёки маъмурий тизимнинг бирор бир қисми учун қутилмаган муаммо эмас. Шу билан бирга, унинг турли шаклларда мавжудлигини ва айрим коррупция турлари баъзи жойларда бошқаларга қараганда кўпроқ содир бўлиши ҳам сир эмас.

Куйидаги сабабларга кўра коррупция атамасининг универсал, глобал, кенг қамровли таърифи мавжуд эмас⁵.

Коррупция жуда қадимги, ҳокимият учун абадий кураш натижасида вужудга келган ҳодиса, шунинг учун, уни умумийлаштириш қийин (ҳаттоки имконсиз) бўлган турли хил кўринишлари бор.

Коррупция – бу бир бирига бўғлиқ, бир қанча соҳаларни ўзида мужассам қилган ҳодиса ва муаммолардир (у турли хил тарихий, психологик, иқтисодий, ҳуқуқий, сиёсий, социологик, ва бошқа жиҳатларга эга). Шунга кўра коррупция тушунчасига аниқ тариф

⁵ Mills May, A: Causes of corruption in public sector institutions and its impact on development: turning what we know in what we do, p. 5 (available on: <http://unpan1.un.org/intra-doc/groups/public/documents/un-dpadm/unpan049589.pdf>).

келтирилмаган. Халқаро ташкилотлар томонидан берилган тарифаларда коррупция – мансабдор шахснинг ўз ваколатларини шахсий манфаатлари йўлида суистеъмом қилиши деб кўрсатилган.

Адабиётларда коррупциянинг кўринишлари, турлари ҳақида бир қанча фикрлар келтириб ўтилган. Одатда, коррупция деб ҳисобланадиган фаолиятнинг кенг доирасига қуйидагилар киради⁶:

пора (мансабдор шахс ёки ҳукумат ўзлари қилиши керак бўлган ишларни амалга оширгани учун совға тариқасида берилган маълум бир буюмлар ёки норасмий шаклдаги пул миқдорини олиш)

товламачилик (пул маблағларини олиш учун куч ишлатиш ёки кўрқитиш орқали таҳдид қилиш.)

ноқонуний фойдаланиш (давлат маблағлари ва мол мулкидан оғирлаш, шахсий манфаатлар учун ўзлаштириш, талон-тарож қилиш)

ўз-ўзини бошқариш (бу давлат хизматларини кўрсатиш учун давлат амалдорининг ўз компаниясини ёки унинг яқин қариндошлари ёки дўстларига тегишли компанияни ёллаш амалиётини ўз ичига олади)

ҳомийлик (давлат хизматчиларининг дўстлари ва қариндошларига, ҳатто улар энг малакали бўлмаган тақдирда ҳам, давлат ишларини тақлиф қилиш ёки давлат иши эвазига пора олиш);

касбига лаёқатсизлик (касбига лаёқатсизлик – бу давлат амалдорлари мунтзам равишда ишга кеч келишлари, эрта кетиш, одатда ишда йўқ бўлишлиги ёки умуман ишда ҳеч қачон келмасликлари

сиёсий коррупция ва сайлов компанияларни молиялаштиришдаги номутаносибликлар (тадбиркорлик субъектлари ва сиёсатчилар ўртасидаги маълум бир ўзаро алоқалар коррупция деб таснифланиши мумкин)

манфаатлар тўқнашуви (мансабдор шахснинг шахсий манфаатлари уларнинг иш фаолиятига таъсир кўрсатиши ҳолатлари)

фақат бир ёқлама савдо (яъни қарор қабул қилиш жараёнида учинчи томон манфаати учун ўз таъсирини ўтказиш)

шартномадан улуш (бундай вазиятда тадбиркорик субъектлари томонидан улар манфаати учун чиқарилган қарорга ёки имзоланган шартномага, ҳукумат вакилларига бевосита ёки билвосита бериладиган маълум бир пул миқдори.)

ҳомийлик ва хайр эхсонлар (гарчи бу турдаги фаолият қонунан коррупция ҳисобланмасада, лекин ҳомийлик ташкилотининг ҳайъат аъзолари ҳукумат вакиллари бўлса бундай ҳолатларда коррупцияга олиб келади);

совғалар, меҳмондорчилик ва бошқалар

Тақлифларни қалбакилаштириш (шартнома ва тендерларда ким ютиб чиқишнинг олдиндан келишиб олиниши, бундай ҳолатларда тадбиркорлар ва давлат органлари ўртасида коррупцион ҳолат пайдо бўлади).

Айланма эшиклар (юқори даражадаги давлат амалдорларининг давлат секторидан хусусий секторга ёки аксинча ҳаракати билан боғлиқдир. Бундай вазиятларда

⁶ Liljana Selinšek. “Corruption Risk Assessment in Public Institutions in South East Europe”. - https://www.raisee.org/php_sets/uploads/2020/11/CRA_in_public_ins_in_SEE-WEB_final.pdf; 2020. 15-b.

коррупция билан боғлиқ ҳолатлар қуйидаги ҳолатларда юз беради: ўз таъсир доирасидан фойдаланиш, ички маълумотлардан фойдаланиш, вакиллик лавозимига кирганда кейинг иш фаолияти ҳақида ўйлаш);

Қариндош уруғчилик ва яқинлик.

Коррупция кўринишлари тўғрисида аниқ белгиланган тарифлар мавжуд бўлмасада, маълум бир ижтимоий, сиёсий жараёнларда учрайдиган юқоридаги каби ҳолатлар коррупциянинг кўринишларини, турларини ажратишда ҳамда тушунишда катта ёрдам беради. Шунингдек, давлат бошқарувида шу каби коррупциявий жиноятлар содир бўлиш мумкинлиги хавфидан огоҳлантиради.

Бу эса коррупциявий хавф-хатарлар ҳақида кенгроқ фикр юритишни, хавфларнинг кўринишларини таҳлил қилишни, уларга қарши самарали чора-тадбирлар ишлаб чиқиш заруратини келтириб чиқаради.

Коррупциявий хатарларни баҳолаш Бирлашган Миллатлар ташкилоти (БМТ), Жаҳон банки (World bank), Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (OECD), Коррупцияга қарши кураш бўйича мамлакатлар гуруҳи (Greko) каби халқаро ташкилотларнинг кун тартибидаги устувор вазифалардан биридир.

АҚШ халқаро тараққиёт агентлиги (USAID) томонидан ўтказилган тадқиқотга кўра, коррупциявий хатарларни баҳолаш мамлакатдаги коррупциявий вазиятни тушуниш, коррупцияга қарши дастурларнинг устувор мақсадлари ва вазифаларини аниқлаш ва коррупцияга қарши курашдан кўзланган натижаларини шакллантириш учун зарурдир⁷.

Коррупциявий хавф-хатарлар ҳақида фикр юритишда иккита асосий тушунча мавжуддир. Коррупция; хавф-хатарлар.

Коррупция тушунчасига нисбатан ёндашув ҳақида юқорида тўхталиб ўтдик. Шунинг учун хавф-хатар тушунчаси ҳақида фикр юритиш мақсадга мувофиқ бўлади. Бу икки тушунча ҳақида тасаввур пайдо бўлиши натижасида коррупциявий хавф-хатарлар ҳақида тафаккур қилиш имкони туғулади. Яъни умумий хулоса қилиш учун асослар вужудга келади.

Хавф-хатар ҳақида дастлабки тушунчалар тарихан шакланиб, уни аниқлашда турли хил қарашлар ва ёндашувлар вужудга келган.

Немис социологи Никлас Луҳманн бу атама ХВИ асрда кенг қўлланилган деб ҳисоблаган, “хавф-хатар” деганда хавф ва таҳдидлар, шахс учун эҳтимолий йўқотишларнинг мавжудлиги тушунилган, бу атама навигация, денгиз савдо алоқаларини ривожлантириш жараёнида фаол ишлатилган⁸.

Яъни хавф-хатар маълум бир фаолият билан шуғулланиш давомида юзага келиши мумкин бўлган ноҳуш ҳолатлар оқибатидаги йўқотиш деб тушунилган.

Кейинчалик, ноаниқлик шароитида танлов муаммоси қарорлар назариясининг асосини ташкил этди, унинг доирасида биринчи навбатда хатарларни миқдорий баҳолаш таклиф қилинди⁹.

⁷ USAID Anticorruption Strategy. Washington, D.C., 2004. [Электронный ресурс]//USAID [сайт]. URL: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pdaca557.pdf (дата обращения: 21.02.2013)

⁸ Луман Н. Понятия риска// THESIS, 1994, вып.5. – С. 135-160.

⁹ Орлов А.И. Теория принятия решений. Учебник для вузов. — М.: Экзамен, 2006. — 576 С.

Мазкур қараш асосчилари юзага келиши мумкин бўлган хавфларни алоҳида-алоҳида кўриб чиқишни олға сурдилар. Натижада ҳар бир ноаниқ вазиятда танловларни амалга ошириш орқали хавфни камайтиришга эришиш мумкин эди.

Вақт ўтиши билан XX асрнинг ўрталаридан бошлаб, қарор қабул қилиш назарияси давлат бошқаруви тадқиқотларида қўлланила бошлади. Херберт Симоннинг “Бошқарув сўзлари” мақоласида қарор қабул қилиш – “бошқарув жараёнининг моҳияти”, деб таърифланган. Шу билан бирга, мансабдор шахсларни онгли қарор қабул қилиш усулларига ўргатиш орқали давлат бошқарувининг самарадорлигига эришиш мумкин¹⁰.

Ҳ.Симоннинг фикрига кўра, агар мансабдор шахслар онгли равишда қарорлар қабул қилса давлатда ривожланиш бўлади. Бу учун эса мансабдор шахсларни онгли қарорлар қабул қилишга ўратиш зарурлиги таъкидланган.

Умуман олганда хавф-хатарлар ва қарорлар ҳақидаги тушунчалар ўзаро боғлиқликни касб этди. Илм-фан, дунё, олам ҳақидаги тушунчалар шунингдек, социология, сиёсатшунослик, психология ва хулқ-атвор каби бир қатор фанлар ривожланиши натижасида хавф-хатар тушунчасига ҳам турлича ёндашувлар пайдо бўлди.

Социологик таҳлилда хавф ва унинг салбий натижаси инсоннинг мантиқсиз хатти-ҳаракатининг оқибатлари сифатида қабул қилинадиган бўлди. Социологияда хавф “ижтимоий субъектнинг натижалар ноаниқлиги шароитида амалга оширган мақсадга мувофиқ хатти-ҳаракатлари¹¹”, деб таърифланган.

Мазкур тарифга кўра, хавфга шахснинг мақсадга йўналтириган ҳаракатлари натижасида салбий оқибатлар келиб чиқмаслиги ёки белгиланган мақсадга аниқ эришилиши кафолатланмаганлиги сифатида қаралмоқда.

Келтирилган фикрларга асосланган ҳолда коррупциявий хавф-хатарларнинг табиати, келиб чиқиши ҳақида қуйидагиларни такидлаш жоиз:

биринчидан, қарор қабул қилишда ижтимоий муҳит, жамиятдаги ижтимоий ҳолат таъсир қилади;

иккинчидан, аксарият ҳолларда шахс қарор қабул қилиши натижасида келиб чиқувчи оқибатларини тахмин қилади ёки англайди;

учинчидан, ҳаракатлари натижасида ўзи ҳамда давлат учун харажатлар ва фойдаларни мустақил равишда баҳолайди, келиб чиқиши мумкин бўлган оқибатлар учун жазолар ҳақида тасаввурга эга бўлади.

Коррупцияга қарши курашиш қоидаларга риоя қилмаслик комплекс хавфини келтириб чиқаради¹². Бу қоидалар ва ишлаб чиқилган схема, чора-тадбирлар коррупциявий хавфларни минималлаштириш учун хизмат қилади. Коррупциявий хавф-хатарлар борасида эса турли хил ёндашувлар мавжуд:

ў коррупциявий хатарлар - бу давлат ва хусусий сектор бошқаруви тизимида мансабдор шахслар ва оддий ходимларнинг расмий ваколатларини бажаришда моддий

¹⁰ Саймон Г. Поговорки управления. Классики теории государственного управления: Американская школа. / Под ред. Дж. Шафритца, А.Хайда. – М., 2003. – С. 166-184.

¹¹ Зубков В.И. Социологическая теория риска. - М.: РУДН, 2003. – С. 65 .

¹² Копытин Д.А., Шанина А.А. Превенция коррупционных нарушений в деятельности российских компаний. Антикоррупционное законодательство США, Великобритании и России // Предпринимательское право. 2016. № 3. С. 42.

ва бошқа имтиёزلарни ноқонуний равишда олиш мақсадида ҳаракат қилиш (ҳаракатсизлик) учун имкониятлар яратилганлигидир¹³»

Келтирилган таърифда коррупциявий хавф-хатарлар давлат бошқарувида ёки хусусий секторда маълум бир ваколатга эга бўлган мансабдор ёки оддий ҳодимнинг ўз ваколатидан шахсий манфаати учун фойдаланишга йўл қўйиб бериш ҳолати ифодаланган.

Ў коррупция хавфи – шахсий манфаатлар учун ноқонуний равишда моддий бойликларга эга бўлиш мақсадида, шахсни ноқонуний жавобгарликка тортилиши, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари

томонидан ушланиб қолиши ва амалдаги қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа салбий оқибатлар эҳтимолининг юқори даражасидир¹⁴.

Г.Райков томонидан берилган бу тарифда, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органга берилган ваколатлар доирасида келиб чиқиши мумкин бўлган коррупциявий хавф-хатарлар назарда тутилган.

Ў коррупция хатарлари - коррупция ҳодисаларининг намоён бўлиши ва ёки коррупция ҳолатларининг пайдо бўлиши хавфидир¹⁵.

Ҳуқуқшунос олим В.В. Астанин, давлат хизматига нисбатан коррупциявий хатарларни коррупция хатти-ҳаракати юзага келиши эҳтимоли деб ҳисоблайди: давлат хизмати кўрсатилиши муносабати билан давлат хизматчилари учун белгиланган мажбуриятлар, тақиқлар ва чекловларга риоя қилмаслик; давлат хизматчисининг профессионал фаолиятини амалга оширишда ваколатларни суистеъмол қилиши¹⁶.

Ушбу таърифга асосланиб, ташкилотлар фаолиятида коррупциявий хавфлар муайян ходимнинг ёки улар гуруҳларининг (бўлим) коррупциявий хатти-ҳаракатлари эҳтимоли сифатида қаралиши мумкин. Ташкилотдаги бундай коррупциявий хатти-ҳаракатлар қўйидаги оқибатларга олиб келиши мумкин: ташкилотнинг айрим ходимлари ва хизмат кўрсатилаётган мижозлар учун белгиланган мажбуриятлар, тақиқлар ва чекловларга риоя қилмаслик, қонунларни менсимаслик, ўзбошимчалик билан иш тутиш каби ҳолатлар; давлат хизматчиларининг профессионал фаолиятини амалга ошириш жараёнида ўз ваколатларни суистеъмол қилиши ҳолатлари.

В.Георгиевнинг фикрича коррупциявий хавфлар коррупция билан боғлиқ бўлган харажатлар билан бир қаторда коррупция юзага келиши эҳтимоли даражасини кўрсатади¹⁷.

Яъни коррупция натижасида орттирилган моддий бойликлар миқдори, қийматига кўра коррупция ҳолатлари содир бўлиш эҳтимоли таҳлил қилинади. Мисол учун,

¹³ Ементьева И.Н. Исследование коррупционных рисков в региональных органах государственной власти // Проблемы развития территории. 2012. № 2. Т. 58. С. 77.

¹⁴ Райков Г.И., Чирков Д.К. Коррупционный риск как следствие борьбы с коррупцией на современном этапе // Актуальные проблемы экономики и права. 2009. №4 (12). С. 93.

¹⁵ Доклад «Оценка коррупционных рисков в проектах законов, изменяющих действующее законодательство в сфере государственных и муниципальных заказов». Центр антикоррупционных исследований и инициатив «Трансперенси Интернешнл — Р» М., 2011. С. 3.

¹⁶ Астанин В.В. Антикоррупционная политика России: криминологические аспекты. Автореф. дис.... д.ю.н. М., 2009. С. 11.

¹⁷ Georgiev, V. (2013). Methods and techniques for assessment of corruption risk in Defence and Security. Journal of Defense Management, S3, 1-2. Retrieved from: <http://doi: 10.4172/2167-0374.S3- e002>

ноқонуний орттирилган моддий бойлик миқдори кам бўлган ҳолларда, коррупция содир бўлиши эҳтимоли минималлашади, ёки аксинча, катталашгада коррупциявий хавф ортади. Бу инсон табиатига хос ҳислатдир.

Бундан ташқари, аниқроқ таърифлар мавжуд. Г.А. Сатаровнинг сўзларига кўра: “Коррупциявий хавф-хатар – бу бизнинг давлатимиз вакили бўлган мансабдор шахслар билан алоқа қилиш орқали коррупциявий ҳолатга тушиб қолиш имкониятидир”; “Коррупциявий хавф-хатар – давлат хизматлари тақчиллигини яратадиган ва бошланғич пора олиш учун бюрократик тўсиқларни яратадиган пора олувчиларнинг коррупцияга бўлган иштиёқи билан белгиланади”; “Коррупциявий хавф-хатар - бу муайян вазиятда (муаммони ҳал қилишда) топилган қабул қилувчининг коррупциявий битимда ўзини топиш эҳтимолидир”¹⁸.

Юқоридаги таърифдан англанадики, коррупциявий хавф-хатарлар сунъий йўллар билан яратилган, коррупция ҳолатлари содир этишга мойиллиги баланд шахслар томонидан коррупциявий битимларни тузиш орқали юзага келтирилган ҳолатладир.

Бизнинг фикримизча, давлат бошқарув органларида коррупциявий хавф-хатарлар – давлат бошқарув органларига юклатилган вазифа ва функцияларни амалга оширишда мансабдор шахслар ёки оддий ходимлар томонидан мазкур вазифа-функцияларнинг коррупцияга энг заиф бўлган нуқталаридан фойдаланган ҳолда, белгиланган ички тартиб қоидаларга бўйсунмасдан ёки менсимасдан, ўзбошимчалик билан, давлат хизматидан фойдаланувчилар учун сунъий бюрократик тўсиқлар қўйиш орқали коррупция ҳолатлари келтириб чиқаришга замин яратган ҳолда, ўз манфаати ёки учинчи шахс манфаати учун ноқонуний қарорлар қабул қилиши, ҳаракати (ҳаракатсизлиги) орқали моддий манфаат кўриш эҳтимолидир.

Ҳуқуқшунос олим Лилиана Селинчекнинг фикрича давлат бошқаруви органларида, уларнинг фаолият жараёнларида, соҳаларда содир бўлувчи энг жиддий коррупциявий хавф-хатарлар қуйидагиларни ўз ичига олади¹⁹.

Расмий шахсларнинг пора олиш ёки талаб қилиш хавфи;

Шахсий манфаатлар учун мансабни суистеъмол қилиш хавфи;

Шахсий манфаатлар учун давлат маблағларни талон-тарож қилиш хавфи;

Расмий шахсларга нисбатан ноқонуний ташқи таъсир ва босимлар хавфи;

Расмий шахсларга нисбатан ноқонуний ички таъсир ва босимлар хавфи;

Манфаатлар тўқнашуви хавфи.

Хулоса сифатида шуни таъкидлаш жоизки, давлат бошқарувида коррупциявий хавф-хатарларни баҳолаш ва уларни бошқаришни жорий қилиш давр талабидир.

Шу мақсадда миллий қонунчиликка коррупциявий хавф-хатарлар тушунчаси, коррупциявий хавф-хатарлар кўринишлари ва турларини киритиш тавсия этилади.

¹⁸ Сатаров Г.А. Диагностика российской коррупции: социологический анализ. М.:Фонд ИНДЕМ, 2008. С. 34-49.

¹⁹ Liljana Selinšek. “Corruption Risk Assessment in Public Institutions in South East Europe”. - https://www.rai-see.org/php_sets/uploads/2020/11/CRA_in_public_ins_in_SEE-WEB_final.pdf; 2020. 23-b.